

Forfatter: Brorson, Hans Adolph

Titel: 3. Ortografisk oversigt

Citation: Brorson, Hans Adolph: "3. Ortografisk oversigt", i Brorson, Hans Adolph: *Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956, 1951-56, s. 446.*
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-brorson03grval-shoot-idm140139956897728.pdf> (tilgået 19. oktober 2021)

Anvendt udgave: *Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956*

3. Ortografisk oversigt

✕ I det følgende meddeles en oversigt over væsentlige træk i Tønderhefternes retskrivning sammenlignet med digterens privatortografi. Der er gjort rede for de vigtigste af de punkter, hvor datidens skriftnorm frembyder variationsmuligheder, og for at lette sammenligningen med samtidigt og ældre sprog er oversigten i alt væsentligt ordnet på samme måde som de tilsvarende afsnit i Peter Skautrup: *Det danske sprogs historie II* (1947) s. 318 ff. og *III* (1953) s. 170 ff., hvortil der her henvises een gang for alle. De fleste punkter er drøftet i samtidens ortografiske skrifter, især Holbergs *Orthographiske Anmerkninger* (1720, genoptrykt i *Danske Grammatikere v. H. Bertelsen IV* (1920),

447

✕ nedenfor citeret med henvisning til originalens sidetal), og Høysgaards *Accentuered Grammatica* (1747; genoptrykt smst. bd. IV); Tønderhefterne og Brorson indtager som regel et mere konservativt standpunkt end disse.

✕ De tryk, der bærer navnet Kieszbuy, og de, der er trykt i Vajsenhuset hos Rotmer,¹⁾ synes kun på to væsentlige punkter at vise gennemgående forskelle: Kieszbuy-trykkene A-F har som regel *ey*, *øy* overfor *ej*, *øj* i Rotmer-trykkene G-I (se § 10.1 ndf.) og *ck* overfor *k* eller *kk* (§ 9.3). I begge disse henseender stemmer A-F med Brorsons (senere) privatortografi. De ortografiske indgreb er altså allerede begyndt med hefterne fra Vajsenhuset 1735 ff.

✕ 1) *Stort begyndelsesbogstav* anvendes i A-I nogenlunde konsekvent i liniebegyndelse og i substantiver samt substantiverede adjektiver: *Da Stolte, Du Giærige* (9:3.1, 4.1 osv.). I adjektiver med substantivisk førsteled bruges også lejlighedsvis stort bogstav: *Sorrig-fulde Sind* 9.2.1. Der skrives *GUD JESUS (JESU)* osv. Brorson selv er her langt mindre konsekvent. Storbogstav bruges tilsyneladende tilfældigt, fortrinsvis ved relativt vigtige ord. Jeg citerer fra V: *tiid, undskylding, forønskning, soumission, respect, rimelighed, ungdommen, til fornøyelse, Visitations liste, Deres Excell., Herrer, Velsignelsers, Himmelen, Svaghed, Catechiserede, Salig... Ihukommelse, Saa* (i eftersætning efter komma); i brevene er der måske en lidt stærkere tendens til at bruge stort bogstav: *fraværelse, forhindringer, brev, betenckning, omstændigheder, nytte, ord, gierning: Høg Grevelig Naade, Deres høygrevelig Naades, Prøve, Ende, Indhold, Dispensation, Retferdighed. Smaae-Pocker, Kiøbenhafn*. Fra P mærker man sig navnlig den inkonsekvente brug i sammensætninger: *Bygnings-Mændene, Paaske-Dag, hoved-Maanet, Paaske-fest, jammer dal* osv. Dette træk går igen i de håndskrevne hefter, især K.

✕ 2) *Interpunktion, bindestreg*. Medens A-F har de gammeldags skråstreger, indfører G-I komma. Tønderhefterne (både A-F og G-I) viser en påfaldende brug af bindestreg, navnlig i genitivforbindelser og mellem adjektiv og substantiv; til gengæld mangler bindestreg mange steder, hvor den efter samtidig praksis skulle stå. Denne praksis er knap så udpræget i de egenhændige dokumenter (se s. 474), men i de håndskrevne salmehefter, navnlig K, finder vi talrige spor deraf, også i tilfælde hvor Tøndertrykkene har normaliseret teksten, se fx. varr. s. 405 ff. til 29.12.3 53.5.4 86.12.2 18.6.2, 8 144.4.4, 12.1 150.1.3

* 448

✕ 197.9.2 208.5.3. - I J1 fjernes de fleste af de usædvanlige bindestreger, se eksempelsamling ndf. s. 456 f.

✕ 3) *Længdeangivelse* (materialet fra A omtrent fuldstændigt). Dobbeltskrivning af lang vokal i lukket stavelse er i A regel ved *i*, *e*, *u* og *o*: *lid, Tiid, Fliid, Priisz, Viisz, Paradiisz, Viin-Gaarden* || *Been, Steen, leer, meer, meest, Leeg, veed* (men: *vred*), *see* || *Huusz, Bruud* (men: *Jul, Skiul*) || *Bood, Rood, Flood, Mood, Blood, sto(o)d, lo(o)d, Roos, Stool, stoor, Floor, groor, troor, boor, Oord* (og *Ord*), *Moord, toog, Boog* (men drog 2 gange). Mindre konsekvent ved *ø*, *y*: *Døød* (og *Død*), *brøød* (og *brød*), *bød* || *Lyys* (men *Oplysz*), *Fryd, ydmyg*. - Foran *v* skrives enkel vokal: *blev, rev, fordrev* || *bliv, Liv, Skriv, Tiidsfordriv*. Foran *g* er der vaklen: *siig, riig*, men *slig, Svig*. Der skrives som regel *ned*, en enkelt gang *need*. I G-I trænges dobbeltskrivning noget tilbage, navnlig ved *ø* og foran *rd, rt* (*Ord*). Tilføjelse af stumt *e* findes i A i udlyd ved langt *o*, *ø*, *y*: *Tro(e), et Boe, en Roe, Toe* (talord), *beroe* (inf.) (men: *fro*) || *Høe, bestrøe, døe* || *Lye, Nye* (ental) (men: *fly*). Derimod ikke efter *aa*: *gaa, staa, maa, faa* adj. i flt., *Straa, Smaa*; *ej* heller i præs.: *faar, gaar*. Der skrives *muligt, grode* (præt.). I de følgende hefter (B-I) er stumt *e* hyppigere. Det er således gennemført i udlyd efter vokal i førstearkene af *Ea, F, G, I* (over 100 tilfælde og kun 6 undtagelser, hvoraf de 3 er verbet *maa* (I)). I præsens *faaer, gaaer, staaer* er der vaklen, kun *I* har gennemført *e*. Det stumme *e* indsættes nu også foran suffix: *troelig, umuelig* og i tryksvag stavelse *Jomfrue*. I lukket rodstavelse findes der især efter *o*: *Soel, Stoel, Roer*.

✕ I Brorsons privatortografi er brugen af dobbeltvokal mindre konsekvent gennemført (undtagen ved *e* og *i*), medens til gengæld stumt *e* bruges ret konsekvent (jfr. s. 474). Således finder man *Lyys* (men: *lyset*), *fry(y)d, Lyynet* (III 229), *Bruud, Huus, suur, Sool* (og *Soel*), *Choor* (III 234 *Jord*), *Eed, steen, striid* ofl., men *bød, flød, god, stod, stor, Flor, liv, blev* osv. Stumt *e*: *Skye, nye, troe* (subst. og adj.: III 150), *saae, laae, faae,*

gaae, staae, Smaae-Pocker, Vie (imperativ), *døe*, jfr. også *biefalde, mueligt, angaaer* (men: *gaar*); i indlyd: *foer* III 151, *stoere* III 150. Brorson skriver i *P* altid *Persohnen* III 138 ofl. *E* og *Ea*: *Personer* 71.7.3 79.16.5. - Om *veedst(e)* se § 19.

✕ 4) *Åbningsgrad (og rounding)*. På dette område har der i dansk ortografi været stor vaklen helt op i det 19. årh., og i Brorsons sprog gør denne usikkerhed sig gældende både i mss. og tryk og endogså i rimene. Særlig synes han i visse ord at have haft *aa* for langt *o* og *æ* for langt *e*.

✕ 4.1) *o:aa*. Den lange vokal skrives *aa*, hvor senere sprog alm. har *o*, især i ordene *haab (tilhaabe)* og *forlaare(n)* (*udkaarne* oln.), se under *J1* samt *forlaarne* III 151 *tilhaabe T2* ad 107.2.5; *T2* har endvidere *tilmaade forstaade* 107.4.1, 3 og *taarne (= tordne)* 107.7.2. I ord med kort vokal har *A aa* i *Kaars(et)*, men de senere hefter (og *T2*) ofte *Kors(et)*; omvendt har *C rodde* 51.4.4 (mod *P: forraadnelse*).

✕ 4.2) *a:aa*. Som adv. hedder *haardt* i originalms. (III 157) og *K S T* (fx. 33.5.4) normalt *hart*, ligesom i *A-H*, medens formen rettes i *J1*, s. d. *P* har formen *Daatter* III 140, medens *A-I* visst altid har *Datter*

449

✕ fx. 3.2.2 (> *dotter J4*), jfr. 237.1.1 (*skatter*, men > *daatter i J4*). *A-I* har undertiden den fra ældre bibelsprog kendte sideform *sla(e)*.

✕ 4.3) *u: o*. *A-I* skriver *fornommen* (se u. *J4*) som rim på *kommen*. Ordet er ikke fundet i original-ms. (*T1* har *fornummen* 10.6.3), men formodentlig har *om:um* i Brorsons sprog rimet (med lukket vokal), jfr. *komme slumme* 103.4.1-2, *skumme fromme* 266.3.3-4 (*J2-7*), jfr. 266.7.1; *om rum* 271.7.5-6 (*rom om* 53.3.5-6 i *T1*), *om kom, Slum, Rum, from, stum, dum, -dom, Skum, Dom* nr. 53.1-11. Alle tryk har *bond* 198.7.3, men *bundløs* 71.4.4; hefterne har både *Konst* 6.1.3 (*A*) og *Kunst* 164.4.5 (*F; omsonst*); jfr. *Konge siunge* 266.7.2 243.8.2. - *P* har *konstig* III 147.

✕ 4.4) *y:ø*. Om *Gemøt(te), sønder* (adv.) osv. se u. *J1*. De tilsvarende ord ikke fundet i mss. (jeg har noteret: *Bryst Trøst* III s. 233 *ønskelig* III 146 *Fyrste, Synder* (subst. i ental)). *T1*: *gemytter stytter* 10.7.1-2 *gemøt-sødt* 53.10.1.

✕ 4.5) *e:æ*. En undersøgelse af *A* samt førstearkene af *Ea, F, G, I* giver flg. resultat: For lang vokal har Tønderhefterne nogenlunde konsekvent *e (ee):æ* efter udtalen. Vekselformer findes i forb. *ie/iaë* (se ndf.) samt i *evig/ævig, vee/væ(modig)*, jfr. *nædrig A* 10.8.1 *tilstæde B* (> *til stede*) 4.6.5 (*Glæde*).

✕ For kortvokalens vedkommende er hovedreglen den, at der skrives *e* overalt, hvor vokalen ikke veksler med *a* (eller *aa, o*) i stammen; i så fald skrives *æ*. Efter kons. *i* er der dog en stærk tendens til at skrive *e* uanset udtale og forhold til *a* (se ndf.). Efter disse regler skrives (i modsætning til nuværende praksis) fx. *Egte-(stand, -skab osv.) Ea, kek I, Neppe A, decker, Dekke, Becke Ea, G, A, Ea, F, fordervet A, Ea, velter F, skrecke(lig) G, Slegt F, spender A, I. Bortset fra A, der synes at have æ overalt, hvor der foreligger alternation med a/o (undt. Vextes), er der dog noteret en del tilfælde, hvor den ældre form med (kort) e er bevaret: sencker Ea, legger F, I, fornemme F, recker I. Dobbeltformer er her særlig hyppige: sætte A, I: sette F, -skræncket F: -skrencket Ea, nævne I: nevne, nefne Ea, G, længe I: lenge Ea, tænce A, Ea, G, I: betencke Ea, stærk G, I: sterck F, G, væcke/vecke F, mærke I: mercke F, Stæd(er) A: Sted F, brænde A, G, I: brende G, Mængde A: Mengde G. - Afvigelse i modsat retning (æ for e) er særlig hyppige i A: ræt(te) (6 gange) A, (1 g.) I, men: ret Ea, F, I (3 g. ret som rim på eet 168.2.7-8), Smærte A: Smerte A, Ea, Pærle A: Perle G, Bærme A, G, snærte F, værge G, værre I, forfærdet I, værd(ig) Ea, F, I, stæmme, stæmt, bestæmt A, Bræt A, Frælsere A, træt G, I, tæt I, læt(te) I, mælde A, Nælde Ea, Trældom Ea, F, fortræd Ea, Næste F, Læs F, anfægter G, hænde (dvs. hente) G. Efter *i* finder vi ikke blot i *Hierter, Stierne, Bierg, Dievle* og efter *ki, gi* i *kiende, Kieppe, skiencke, skiende, kielne, gierning, gierne, giemme, begiere, regiere*, men også ved alternation med *a*: *hielp, hielp* A, F, G, I (over 14 gange), *gielde* I; æ er her kun noteret i *skiæncke/skiencke A, skiælve A, skiænde I* (men: *Skiendsel G*).*

✕ Også ved langvokal trænger *ie* ind, selv hvor rigssproget (nu) har udtalen *æ*. Her finder vi vekselformer som *Siæl(e) A* (ca. 20 g.), *G* (9), *I* (6): *Siel* Ea (3), *F* (14), *kiær(e) A, F, G, I: kier* Ea, *I (kier*

450

✕ *lærd* 168.5.7-8 ofl.), *Kiærlig(hed) G* (6 g.). *I: Kierlig(hed) A, Ea, F*; jfr. *giærig A, Kiæde Ea*. Der skrives vist altid *tiene (allene)*.

✕ Originalmanuskripterne stemmer ikke fuldt overens med noget af hefterne. Navnlig afviger de stærkt fra *A* ved at have særlig mange af de gamle former med *e* i alternation med *a*: *nevner, betencker, saalenge, lenges, trengsel, gelder, recker, sterck, mercke(lig), behielpelig*; derimod *æ* (ofte svarende til tysk ä) i *mægtig, prægtig, mænd, stænder, fuldstændig, omstændigheder, forhærdelse, forældre, tillægges, Stæd* samt *tænde, æmbede, Sælskab*. Der er påfaldende mange dobbeltformer: *e/æ* findes i *længsel, sætte, korsfæste(de), næst(en), ret(færdighed)*. Vi genfinder dobbeltformerne *ævig/evig, Siel/siæl, kier/kiær*. Af

langvokaliske former noteres endvidere: *skiær, forgjæves, tieniste*. T2a har *Vræden, hæde, ræde, ælske* ofl. se ovf. s. 445.

✕ Det bemærkes, at salmehefterne ikke på dette punkt synes at tilstræbe øjerim (hvorfor udgaven da heller ikke retter divergerende former). Der læses fx. i A: *disz være Herre, kiende brænde, beklemt stæmt, Smærte Hierte, Stæmme Hiemme*; med lang vokal: *glæder beder 262.7.7.-8 glæde kiende* (dvs. kæde) 129.3.2-3; jfr.: *i steden Kierligheden 174.3.1, 3, men tilstæde Glæde B 4.6.5,7*. Se også u. J4.

✕ 4.6) *i:e*. Om formen *veedst(e)* se § 19.

✕ 5) *Omlydsforhold*. I enkelte ord har trykkene dobbeltformer, der begge er sikret ved rimet: *slykke rykke* olgn. 192.7.1. 207.1.3 213.11.5 273.5.1 (> *slukkes* J4); uden for rim: 43.8.2 185.10.4 (> *slukker* J4) 216.3.3; noget hyppigere er *slukke*, dels i rim: 33.6.4 188.7.7 192.6.3, dels uden for rim: 36.1.7, 2.8 40.6.4. Ved siden af det alm. *skygge* (subst.) *bygge* 125.3.3 202.7.2 osv. findes en enkelt gang *skugge bedugge* 39.1.8 V.s.a. (*lefnet*) *Løb F 152.18.4* ofl. findes (*Levnets*) *Lob op F 170.1.8*, jf. u. J4. Ordet en *sværm* findes kun i den sønderjyske sideform *svarm* 205.2.4. - Fra mss. har jeg kun noteret *slukke* III 155 (bibelcit.), *sluches* (*rykkes*) T2 207.1.3.

✕ 6) *Diftonger*. 6.1) *iu-y*. A-I har visst gennemført *iu* i *siunge* og *siuncke*, men *y* i *lyd(e)*, *ly(y)s(e)*, *ly(y)n*, *syg* 51.4.7. Der skrives *siun(t)es* H: 107.6.1 117.2.3, F: 177.2.2, I: 201.5.2, *sin Siun* Ec 102.3.2, således også: *i siunen*, J1-3 254.1.2 ofl.; men *til syne* A 7.6.5 (*dyne*), *synes* F 162.1.5. KST synes her normalt at stemme med hefterne, ligeledes *P*, der dog har *synke* (v.s.a. *siuncker*) og *synes*. Brevene har *siug*. Om rettelser af *iu* > *y* se J4.

✕ 6.2) Om *ey:ei* osv. se § 10.1.

✕ 7) *Vokal i tryksvag stavelse*. Foran *s* har A-I som regel *e*: *rykkes, vores, Højeste, liggendes, Hiertes* osv. I det første ark af A finder jeg kun 2 undtagelser, nemlig *disz være* 8.1.3 samt *Menniskene*, som findes 2 gange i de indskudte bibelsteder; i G: *aldelis*. Flere ex. på *-is* er anført under J1. Mss. har vistnok kun *i* i forb. *-isk* (*menniske*) og *-ist* (*kieriste, eniste, tieniste*), den sidste vekslede med *-est*. *P* skriver *desz*, K: *diszbeder* 33.5.2 (= G), T1: *disverre* 8.1.3.

451

✕ 8) *Fremmede konsonanter*. A-I bruger kun i navne og rene fremmedord *c, ch, ph, th*: *Choor, Christus, Christen, Ach, Sathan, Bacchi, Prince(sse)*. Dog er *ck* i A-F det normale tegn for *k* uden for forlyd og forbindelsen *sk*. (jf. ndf. § 9.3). I mss. finder vi en lidt videre brug af *C*: *Cuur, Classe, crone* (men *krone* III 171 og trykkene), *Contrakt*; men normalt *ck* som i A-F; det er dog ofte vanskeligt at skelne *ck* og *k*. - Både tryk og mss. har altid *gt* (ikke *ct*), en enkelt gang *gt* for *kt*: *opvagt* (*bragt*) C 53.2.1. - Både A-I og mss. har *qv* for *kv* (*qvæge* osv.), *x* for *ks* (*voxe, vext, strax* osv.). Navnlig Tønderhefterne har ofte *tz* (*ts*), hvor der senere rettes til *ds* olgn.: *stetze* 10.9.1 *kratze* 127.2.3 *Platz* 221.1.4 *Spatzere-Gang* 173.8.4 *dantz* 5.3.4 *krantz* 196.7.3 *Glantz, Skantze* osv.

✕ I A (og i ringere grad i de senere hefter) findes ??? som tegn for *s* i udlyd efter vokal: *Huus/huu???*, *Ly(y)???*/*Lyys, Rii???, Vii???, Paradii???, di???*; *være*, i indlyd kun en enkelt gang: *vi???*ner. Intervokalisk derimod *s* og *ss*: *disse, kysse, passe, vise, prise*. I nærværende udgave erstattes ??? af *sz*.

✕ 9) *Konsonantfordobling*. I almindelighed har hefterne kun dobbeltkonsonant intervokalisk efter kort tryksvag vokal. Dog er der spor af den ældre brug af *ff*, og (navnlig) *ck* i udlyd og foran konsonant (jf. ovf..435 om nogle rettede former).

✕ 9.1) A-I har ofte *ff* foran *t* og *r*: *Krafft, Kræffter, opløffter* (A), *stiffte, Offrer, opoffret* (G) osv., en enkelt gang også som tegn for *v*: *Effne* (Ea).

✕ 9.2) Om ??? i udlyd se § 8 samt u. J1.

✕ 9.3) I A-F er skrivemåden *ck* næsten gennemført både mellem to vokaler (*tacker* osv.), i udlyd og foran eller efter konsonant: *gick, Skick, betæncke, sickre/sikkre* osv. I G-J er *kk* og *k* vist fuldt gennemført. Mss. stemmer her med de ældste hefter (ved linieskifte skrives *hvil-ket* III 133 *ten-ke* III 139).

✕ 9.4) I nogle af hefterne (Ea, F, H, I) findes sporadisk *gg* for *g* mellem to vokaler: *Saggen* 154.7.4 164.3.4 *strygge* 234.3.2 (J1 > *stryge* J2) *ryggende* 107.8.1. Tilsvarende er ikke fundet i mss., jfr. dog *behaggelig* 108.2.1 (T2).

✕ 9.5) Både trykkene og T har undertiden enkelt *r* for *rr*, fx *disz være* A (*Herre*) 8.1.3. D har *fyrriig* 60.1.8 svarende til *fyrriighed* P III 158, medens A har *Fyrighed* 5.5.2. Om *Døre støre* T2 108.8.2 jfr. u. J1. Om *taallig* se u. J1, J4.

∞ 9.6) Den alm. skrivemåde for *hedde(r)* er både i tryk og mss. *hede(r)*, fx. III 140 ofl. *berede, beder* olgn. 30.7.2 219.7.7 ofl. om *hæde, ræde* i T2a se ovf. s. 445. *F* har en enkelt gang *kiøddet* 173.2.2. *P* har *Brodd* III 174, jf. *braad traad* (part.) 46.10.3,6.

∞ 10) *Halvvokaler*. 10.1) *i:j:y*. Efter vokal dominerer *y* i *A-F*: *ey, Seyr, Leyer, Høye, Møye, Mayestæter*, men *ej, øj* forekommer dog ikke ganske sjældent (*ophøje fornøye, Vej ey* osv.). I *G-I* er *ej, øj* næsten gennemført. Derimod har jeg ikke fundet skrivemåden *ei, øi*. Mss. stemmer her med *A-F*, blot at *ej* her er endnu sjældnere (ofte er det vanskeligt at afgøre, om der står *ey* eller *ej*). I tyske låneord som *Geistlighed* skrives *ei*.

452

∞ Foran vokal bruges *j* i ren forlyd: *jeg* (sjældent: *ieg*), *jo*. Derimod har man (visst uden undtagelse) i i »dækket forlyd«: *Hierte, Stierne, Siel/Siæl, giort*. Mss. stemmer her med *A-F*, blot at *ieg* visstnok er den normale skrivemåde.

∞ 10.2) *u:v:f (w)*. *w* synes hverken at forekomme i hefterne eller i mss.; *ej* heller *u* som tegn for *v* (i *svar, qvæge* osv.) eller omvendt. Efter vokal er det normale *v*, men lejlighedsvis forekommer i alle hefterne *f* (undtagelsesvis *ff*, se § 9.1): *hafde* *AF*; *Efne, Nefne* *Ea*; *Lefnet, Sælf, fafne, hafne, Fafn, gif* *F*; *Staf, Haf, hefne, Efne, refne* ofl. *G*; *af gaf* *I* (men *trav af* *F* 165.9.5, 8). Dette stemmer med mss., der undtagelsesvis har *nafn(e)* (men over 7 gange *navn*), *refselse, Rafn, Kiøbenhafn/havn, self*. Der skrives *haft* III 142. I ordet *liflig* har mss. vist altid *livlig* 1) III 140 164 171, jfr. T3 230.14.3, men *liflig* *K* 210.11.4; således også hyppigt i hefterne, se u. *J1-4*. Mss. har altid *Lov i forb. som Gud skee Lov*, jfr. *lof* (*J2* og) *J4*.

∞ 11) *Palatalisering*. Skrivemåderne *gi, ki, ski* er praktisk talt gennemført i alle hefterne. Af undtagelser har jeg kun noteret: *ske* *Ea*, *keed, kedes* *G*, *kek* *I*, *Sml. u. J4*. Tilsvarende mss. (*keed* III 135).

∞ 12) *Stumme konsonanter*. 12.1) *A-I* gennemfører som regel at bevare grundformens *d* foran *t* og *s* i bøjning og afledning: *vidt, bredt, spædt, lidt* (og *Lit*), men: *søt* (*Gemøt*). - *Sidste* (men *best*), *Vædske, sendt, bekiendt* (men *blant, hart*) *A*. - Herudover findes *d* mellem *n* og *s* eller *t* i *Sands, sandse, Glands* (*Glantz*, se § 8), *gandske, pyndtet* (*Ea* har to gange *pyndet* 78.1.4 79.3.8), *Tidsel*, men ikke i *hans* (af *hand*) og kun en enkelt gang i *dends*. Der skrives *hand* og *dend* (i *A-F* sjældnere, i *G-I* vistnok alm.: *den*), *mand, ald* (men oftest *altiid, alting, al Verden*). Falsk *d* findes i *betaldte* (*udvaldte* 1.13.6), *forvaldte* (*kaldte*) 78.4.4 (begge rettet i *J4*). Modalverberne har både i præteritum, i præes. plur. og inf. formerne *kande, skulde, vilde* (jfr. *har vildet*, i *F* dog *at ville*), men i præsens skrives vistnok konsekvent *kand, skal, vil*. Mss. har ligeledes *randt, fandt, vandt, svandt* (men *iblant*), *fuldt, opholdt, forgrædte*, men: *got* (*V, P*), *vit, mit i*. Falsk *d* synes lidt hyppigere i hss.: (*V, P*;) *Krands, gandske* (*ind*)*hendte, forventte*, se også s. 435. Der skrives *hand, mand* (pron.), men *den* (som i *G-I*), *ald, ald verden*, men *altiid*. Modalverber som i *A-I*.

∞ 13) *-et: -ed: -edt i tryksvag stavelse*. Neutrum af den efterhængte artikel skrives i *A-I* *-et*, kun rent undtagelsesvis *-ed* ell. *edt* (*Støved* 11.2.2, *Lysedt*). I participium er *-et* også det alm., men *-ed* forekommer dog ikke ganske sjældent: *foragted, pyndted*, se videre u. *J1*. Omvendt har *A* fx. *I velsignet Smaa* (> *velsigned'* *J4*) 9.10.1. *H: krænket* (præt.) *sænket* (part.) 115.4.5. - I ordene *hoved, maaned, levned, fremmed* har hefterne (i al *Fald A*) oftest *-et*, sjældnere *-ed*. Fra mss. har jeg noteret: *Maaned/Maanet, hoved/hovet, fremmed/fremmet*, part. *indhendtet, behaget* osv. *V* (kun *-et*). i *P* har part. alm. *-et*, men: *saaed, hasted, Vaagned*.

* 453